

Mile Bogović

VRIJEDAN RAD O MODRUŠU

Milan KRUHEK-Zorislav HORVAT, *Castrum Thersan et civitas Modrussa*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, br. 16, Zagreb 1990., str. 89-131.

Milan Kruhek i Zorislav Horvat podarili su našoj povijesnoj znanosti jednu izvanrednu studiju o Modrušu. Ona nas još više raduje zbog toga što je uz naslov naznaka »prethodno saopćenje«, a to znači da možemo očekivati uskoro istu temu još temeljitije obrađenu i obrazloženu. To smatramo važnim istaknuti *upravo ove godine kada obilježavamo 800. godišnjicu darovnice Bele III. (1193-1993) Krčkom knezu Bartolu za Modruš, kao i 500. godišnjicu (1493-1993) odlaska modruškog biskupa Kristofora u Novi Vinodolski*. Bilo je to neposredno prije Krbavske bitke (1493), nakon što je grad spaljen zajedno s brojnim crkvama i biskupskim dvorom.

Autori su na početku dali pregled dosadašnjih istraživanja o Modrušu, čime su uvelike olakšali rad svakom drugom istraživaču modruških starina. Jedino bih tu, kao i u cijelom radu, više želio vidjeti citiran *Codex diplomaticus comitum de Frangipanibus (A Frangepan család oklevetra, Monumenta Hungariae historica, Doplomataria XXXV i XXXVIII, Budapest 1910. i 1913)*.

Rad je podijeljen na dva dijela: (I) *Kronologija modruških događaja* i (II) *Topografija povijesne baštine*.

U prvom dijelu pratimo nastanak i razvoj Modruša koji je »jedan od najstarijih feudalnih gradova i jedno od najvećih srednjovjekovnih naselja u Hrvatskoj« (str. 92). Naziv Modruše označavao je u početku cijelo područje odnosno županiju. Razvojem događaja to ime dobit će sklop koji sačinjava kastrum i trgoviše (grad) pokraj njega, iako autori u tekstu ne objašnjavaju taj proces. U prvoj polovini 15. stoljeća razlikuju se kastrum i grad. Prvi nosi naziv *Tržan (Thersan)* a drugi *Modruš (Modrussa)*. Autori smatraju da je stvarna vlast Krčkih knezova nad Modrušem utvrđena sredinom 13. stoljeća, što je trebala potvrditi navodna bula Bele IV (ne Bele III, kako piše u tekstu!) od 5. travnja 1251. godine. Prema toj povelji knezovi su trebali čuvati od razbojnika cestu kroz Gvozd, od podnožja Modruša do mjesta u tom brdu »*in quo quedam capella sita est*« (na kojemu se nalazi neka kapela). Tu zajedno nalazimo za gorje stari naziv (Gvozd) i noviji (Kapela), što znači da naziv Kapela nije nastao tek u novom vijeku, kako su to neki tumačili (v. Rudolf Horvat: *Lika i Krbava II*, Zagreb 1941. str. 147). Iako se u ovom slučaju radi o krivotvorini, ona potječe svakako iz srednjeg vijeka, pa podatak o kapeli možemo uzeti bez rezerve.

I nakon što su autori pregledali sve do sada napisano o Modrušu, nisu uspjeli ni približno rekonstruirati njegovu povijest, što oni iskreno priznaju, jer je premalo poznate građe da bi se ispunile praznine kojih je u toj povijesti jako mnogo. Vjekoslav Klaić misli da je grad postojao »jamačno već oko 820. kad su onuda bjesnile teške borbe između knezova Borne i Ljudevita« (97). Sam naziv Tržan za modruški kastrum upućuje da se na tom mjestu trgovalo, a i njegov središnji položaj na glavnoj cesti između Panonije i mora idu u prilog takvom tumačenju.

Nabrojivši poznate srednjovjekovne isprave o Modrušu do sredine 15. stoljeća, autori zaključuju: »Sve te isprave i dokumenti gotovo nam ništa izravno ne govore o Modrušu; ni o feudalnoj utvrdi na brijegu, ni o naselju pod modruškim brijegom. Tek neke isprave crkvenog karaktera i isprave iz sredine 15. st. i dalje donijet će nam nešto više svjetla o životu modruških gradana, o povijesti modruške crkve, te o konačnoj sudbini Modruša u vrijeme turskih ratova« (str. 99).

U Modrušu su zasvjedočena dva samostana: franjevački i dominikanski. Franjevci dolaze iz Senja, a dozvolu za gradnju samostana i crkve izdao je papa Grgur XI. 19. travnja 1378. U buli se spominje crkva sv. Franje, koju poslije ne nalazimo. Dominikanci se spominju prviput u Modrušu 1479, ali teško je vjerovati da oni nisu onamo došli još u prvom dijelu 15. stoljeća. Godine 1457. spominje se crkva sv. Ivana Krstitelja »poli crkve sv. Marka«. Župna crkva sv. Marka 1460. postaje katedralna. Prema papinoj buli trebala bi se ubuduće zvati sv. Marije, ali taj će se naziv koristiti veoma kratko vrijeme.

Modruš je bio ključni grad u frankopanskoj državini. Ondje je ona 1449. podijeljena među braćom, pa će poslije toga nastati razne frankopanske loze: slunjske, tržnačka, cetinske, ozaljska. Sam Modruš pripao je Stjepanu, koji je od njega učinio biskupskim gradom kad je 1460. doveo u njega biskupa iz Krbave. U godini Krbavske bitke ovaj će iz razrušenog Modruša pobjeći u Novi Vinodolski i ondje uzeti sebi za katedralu crkvu sv. Filipa i Jakova. Ipak će sv. Marko, zaštitnik modruške biskupije, i dalje biti smatran biskupijskim zaštitnikom i nakon preseljenja biskupa u Vinodol. Valja napomenuti da su krbavski biskupi imali svoj dvor u Modrušu još u 14. stoljeću, ne tek 1456, kako autori kažu (102), u kojima je biskup Bonifacije još 1333. ugostio kralja Roberta.

Nakon stradanja 1493. Modruš se nije više nikada oporavio. Po smrti Bernardina Frankopana (1530) služio je on za krajiške straže. Kada je nakon Bečkog rata postalo neopasno ondje stanovati, počinje naseljavanje modruškog kraja. Dobro je ovdje dodati da biskup Dimitri u svom izvješću »ad limina« 1684. ne spominje Modruš među župama, dok ga Glavinić 1695. spominje i kaže da ima oko 300 duša.

U drugom dijelu autori najprije prikazuju *Castrum Thersan*, potom *Civitas Modrussa* (Grad Modruš) i unutar grada razne sakralne objekte. I tu je iskorištena sva dostupna literatura. Najprije navode o tome podatke raznih

autora, a onda svaki objekt posebno obrađuju: *župnu crkvu sv. Marka - katedralu sv. Marije, crkvu Sv. Duha, sv. Antuna, sv. Ivana Krstitelja, Sv. Trojice, sv. Stjepana, sv. Mihovila i sv. Katarine*. Budući da su podaci o tome malobrojni, a i oni poznati uvijek se ne slažu, autori su se na mjestima upustili na pretjerana nagađanja. Brojne su kombinacije s *crkvom sv. Duha*. Ipak treba polaziti od činjenice da se ona 1460. *spominje kao franjevačka crkva (Archivio segreto vaticano, Reg. suppl. vol. 563, f. 269rv)*. Isto tako postupaju s *crkvom sv. Antuna*. I tu treba uzeti u obzir činjenicu da 1491. izričito stoji da je u Modrušu *dominikanski samostan sv. Antuna* (Stjepan Krasić, *Regesta pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku, Arhivski vjesnik XXI-XXII, Zagreb 1974/75, str. 226*). Od ostalih crkava nedvojbeno se 1460, u darovnici za Modruški kaptol, spominju i »*capella antiqua Sancti Marci penes platea*«, zatim »*ecclesia Sancti Michaelis extra muros civitatis*« i »*ecclesia sanctae Catharinae in campo Modrussiae*«. Tu se u katedrali spominju pored glavnoga još slijedeći oltari: sv. Kvirina, sv. Marije »*de confraternitate*«, sv. Ivana i sv. Elizabete (Reg. suppl. vol. 537, f. 233). Tim podacima treba dati prednost pred raznim mišljenjima kasnijih pisaca.

Posebnu vrijednost Kruhekovom i Horvatovom radu daju ilustracije, njih 47. Tu su slike sadašnjeg stanja u Modrušu, tlocrti utvrde i grada te pojedinih sakralnih objekata i nekih arheoloških nalaza. Autori se ne zadovoljavaju da te priloge donesu tek kao ilustracije nego ih pokušavaju analizirati, otkriti neke graditeljske zakonitosti i norme. Tim dijelom posla također su uvelike proširili naše poznavanje modruške povijesti i olakšali daljnji rad na njenom istraživanju. A ova godina je za sve ljubitelje Modruša poseban izazov.

Uz gred napominjemo da su autori 1976. imenovani članovima ekipe koja je trebala vršiti iskapanja u Modrušu. Međutim, jedan od članova te ekipe počeo je na svoju ruku i nestručno kopati po modruškoj katedrali pa je došlo do zabrane daljnjeg kopanja, tako da ni Horvat ni Kruhek nisu ni započeli rad na postavljenom zadatku. U novije vrijeme preko dnevnika »Vjesnika« razvila se polemika o tom spornom kopanju (v. »Vjesnik« od 27. ožujka 1993. str. 24-25. Tu je članak novinarkе *Vesne Kusin* i sadašnjeg kustosa Zavičajnog muzeja u Ogulinu *Damira Pešuta*. Tu su izneseni teški prigovori na račun *Ivana Tironija*, donedavnog kustosa spomenutog Muzeja i člana ekipe koja je bila imenovana za iskapanja na Modrušu. Prema članku, Tironi je neovlašteno i nestručno počeo iskapanja. Na to je reagirao Tironi u »Vjesniku« od 27. travnja pokušavajući odgovoriti na prigovore, ali su mu Kruhek i Horvat u istom dnevniku 19. i 20. svibnja (str. 28) poručili da ostaje i dalje dužan odgovoriti *zašto je išao kopati po katedrali sv. Marka, što je našao i kamo je to dospjelo.*) Polemika je s jedne strane došla u nezgodno vrijeme jer je odgodila arheološka iskapanja, ali je aktualizirala potrebu da se takva iskapanja neće smjeti odgadati u nedogled. Tek kada se ona izvrše »*lege artis*«, Kruhekov i Horvatov rad moći će biti u mnogočemu dopunjen, a vjerojatno u nečemu i ispravljen. Ovim svojim radom oni su pokazali svima

da su se ozbiljno pripremili da počnu s iskapanjem. Vjerujemo da su došli da to bolji uvjeti, jer postojećem društvu i njegovim ustanovama nije nipošto na pameti da se zataškuje istina o hrvatskoj povijesti.

Mile Bogović

365. OBLJETNICA GIMNAZIJE U RIJECI

Zbornik radova s dvodnevnog znanstvenog skupa uz 365. godinu osnutka Gimnazije, izdala Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, Rijeka 1993, 92 str.

Prošle godine navršilo se 365 godina otkako su 1627. godine isusovci na Rijeci otvorili gimnaziju. *Sušačka gimnazija*, osjećajući se *nasljednicom te isusovačke škole*, priredila je za tu prigodu 23. i 24. studenoga prošle godine znanstveni skup na kojem je nastupilo sa svojim izlaganjima više povjesničara i jezikoslovaca. Naime, skup je imao dva dijela: prvi dan nastupili su povjesničari i svojim priložima pokušali unijeti više svjetla u prošlost ne samo Riječke gimnazije nego i grada gdje je ona djelovala i djeluje; drugi dan nastupili su jezikoslovci koji su svoja predavanja posvetili *Ljudevitu Jonkeu*, poznatom našem jezikoslovcu, koji je od 1933. do 1940. predavao hrvatski jezik na *Sušačkoj gimnaziji*.

U Zborniku su radovi s tog dvodnevnog skupa. Povijesni radovi: *Iz starije sušačke prošlosti* (L. Margetić), *Političke prilike u Sušaku od ugarsko-hrvatske nagodbe do 1924.* (Lj. Toševa-Karpowicz), *Prilozi za povijest Riječke gimnazije iz Biskupskog arhiva u Senju* (M. Bogović), *Prilog o riječko-sušačkoj gimnaziji u nagodbeno doba* (P. Strčić). Lingvistički radovi: *Pet prekretnica u životu i djelu Ljudevita Jonkea* (M. Samardžija), *Ljudevit Jonke i češka književnost* (D. Stolac), *Ljudevit Jonke i devetnaesto stoljeće* (L. Badurina), *Ljudevit Jonke i "Novi sad"* (J. Silić) i *Sedam sušačkih godina profesora Jonkea* (G. Bogdanović). Na kraju je *bibliografija radova Ljudevita Jonkea* objavljenih u časopisu "Jezik" u razdoblju od 1952. do 1979. godine.

Sa stajališta crkvene povijesti najvažniji je članak M. Bogovića jer se u njemu vidi veza te Gimnazije s upravom biskupije u Senju u 19. stoljeću (str. 17-36). Tu je popis i glavni sadržaj onih gimnazijskih Izvješća između 1822. do 1850. koji su sačuvani u *Biskupskom arhivu u Senju*, a potom slijedi popis važnijih spisa u istom Arhivu koji se odnose na Gimnaziju između 1834. i 1870.